

ЛІТЕРАТУРА

1. Барташнікова І. А., Барташніков О. І. Як визначити рівень розумового розвитку дитини? Діагностика готовності дітей до навчання в школі: Тести для дітей 5–7 років. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 1998. — 84 с.
2. Доман Г. Д., Хаги Б. Как сделать ребенка физически совершенным / Пер. с англ. — М.: Аквариум, 1999. — 336 с.
3. Збірник державних документів, що регламентують роботу закладів освіти України / Упоряд. д-р пед. наук, С. Г. Мельничук. — Кіровоград, 2004 — 185 с.
4. Кольцова М. М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка. — М.: Педагогика, 1973. — 144 с.
5. Нагорный В. Э. Мысль и движение. — М., Советская. Россия, 1969. — 124 с.

Богдан ШИЯН, Галина МАКСИМІВ

**ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ГРИ В БАСКЕТБОЛ УЧНІВ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ**

Стаття присвячена розробці технології концентрованого навчання гри в баскетбол учнів з урахуванням їх сприятливого віку для початку занять баскетболом. У роботі наведено технологічні схеми, на основі яких розроблено технології навчання прийомів гри в баскетбол та самостійної роботи з їх опанування, тактичної та ігрової підготовки.

Одним з ефективних засобів фізичного виховання учнів є баскетбол. Завдяки різноманітності й доступності його вправ, всебічному впливу на організм та оздоровчій спрямованості багатьох вчителів фізичної культури і школярів з-поміж різних спортивних ігор надають перевагу вивченню навчального матеріалу з баскетболу [2; 7; 9; 13; 16].

Серед фахівців з баскетболу немає єдиної думки щодо визначення сприятливого віку для початку занять. Одні рекомендують починати вивчати прийоми цієї в дошкільних навчальних закладах [1; 4; 6] або із 7–9 років [3; 14; 17]. Інші фахівці рекомендують починати вивчення баскетболу з 11–12 [5; 10; 11; 15], а то й з 13–15 років [12].

Така палітра поглядів учених позначилась і на змісті шкільних навчальних програм, які рекомендували вивчати прийоми гри в баскетбол з 5-го (1988 р., 1993 р.), а пізніше (1998 р., 2001 р.) — з 2-го класу.

Для підвищення ефективності вивчення прийомів баскетболу та гри загалом необхідна відповідна система, яка би через цілісну рухову діяльність забезпечувала мотивацію учнів; передбачала чітке визначення завдань і змісту навчання, засобів розвитку фізичних якостей та засвоєння технічних прийомів. Вирішити ці проблеми покликана технологія навчання.

У працях фахівців з баскетболу висвітлено питання історії, техніки і тактики цієї гри, досліджено методику спортивного тренування, організацію і проведення змагань. Водночас технологія навчання гри в баскетбол учнів загальноосвітньої школи (ЗОШ) не була предметом дослідження.

Отже, актуальність дослідження зумовлена, з одного боку, цінністю баскетболу як засобу фізичного виховання учня, з іншого — відсутністю теоретично обґрунтованої, ефективної технології навчання гри в баскетбол учнів ЗОШ.

Зважаючи на викладене, ми поставили собі за **мету** розробити науково-обґрунтовану технологію концентрованого навчання учнів гри в баскетбол та експериментально перевірити її ефективність.

Відповідно до мети визначено завдання дослідження:

- 1) уточнити найбільш сприятливий вік початку занять баскетболом учнів ЗОШ та обґрунтувати технологію концентрованого навчання учнів цієї гри;
- 2) розробити технологічні схеми формування мікротехнологій навчання прийомів гри в баскетбол і самостійної роботи з їхнього опанування та мезотехнології ігрової і тактичної підготовки;
- 3) розробити систему оцінювання рівня володіння учнями загальноосвітньої школи прийомами гри та грою в баскетбол загалом;

4) визначити педагогічні умови реалізації технології навчання гри в баскетбол.

Аналіз науково-методичної літератури показав, що «педагогічна технологія» є багатоаспектним поняттям й інтерпретується фахівцями як: наука; процес управління; процес засвоєння знань; сукупність засобів; спосіб підвищення ефективності досягнення мети; педагогічна система; педагогічна діяльність; система знань; мистецтво й майстерність педагога; модель педагогічного процесу; процес, що забезпечує гарантований результат.

У дослідженні технологію навчання ми трактували як частину педагогічної технології, котра містить методику навчання, організацію навчального процесу й управління ним, що забезпечують досягнення запланованого результату.

У галузі фізичного виховання і спорту такі технології розробляються, проте нині немає розробленої технології навчання учнів ЗОШ гри у баскетбол.

Вивчення прийомів баскетболу з 2-го класу, а навчальної гри — з 6-го призводить до того, що протягом чотирьох років учні повинні працювати лише над вивченням прийомів. Це не спричиняє в них інтересу до таких занять, оскільки не задовольняється прагнення дітей грати і змагатися. Водночас вивчення матеріалу з баскетболу частинами в різних класах не забезпечує досконалого володіння учнями прийомами цієї гри.

Для визначення сприятливого віку початку занять баскетболом нами проведено модельний експеримент. Суть його полягала в тому, що школярам 2–8 класів, які не вивчали матеріал з баскетболу, пропонували одні і ті ж вправи для вивчення визначених прийомів гри в баскетбол; дотримувались однієї і тієї ж послідовності у виборі засобів; вправи виконували з однаковим дозуванням та інтенсивністю; використовували однакові методи навчання, способи виконання вправ, методи організації діяльності учнів. Оцінювали засвоєння прийомів за допомогою комплексного тесту. В процесі педагогічного спостереження за ходом засвоєння навчального матеріалу та результатами комплексного тесту виявили, що найбільш сприятливим віком для вивчення гри в баскетбол є 12 років (6-й клас). Саме для учнів 6-го класу й розробляли експериментальну технологію.

Під час розробки цієї технології ми враховували думку вчителів, більшість з яких за результатами анкетного опитування стверджували, що у своїй роботі з-поміж різних спортивних ігор вони надавали перевагу навчанню баскетболу і вважали недоцільним вивчення матеріалу з баскетболу з 2-го класу; кількість годин, пропоновану навчальною програмою, вважали недостатньою для успішного засвоєння матеріалу, а також стверджували, що за допомогою тестів, рекомендованих навчальною програмою, не можна об'єктивно оцінити рівень володіння учнів матеріалом з баскетболу та рекомендували розробити науково-обґрунтовану технологію навчання учнів гри в баскетбол.

Оскільки опанування гри в баскетбол передбачає оволодіння теоретичними знаннями, певною сукупністю технічних прийомів гри і тактикою її ведення, то технологія навчання гри в баскетбол, за аналогією систем і підсистем, складається з «менших» технологій. Для кращого розуміння і тлумачення рівнів технологій ми ввели поняття «мікро-», «мезо-» і «макротехнологія». Сукупність і визначена послідовність реалізації мікротехнологій формують мезотехнології, а сукупність мезотехнологій — макротехнологію.

Технологія навчання гри в баскетбол відповідає рівню макротехнології, а технології тактичної, ігрової підготовки — мезотехнології; відповідно технології навчання прийомів гри в баскетбол та самостійної роботи з їх опанування — мікротехнології.

Для навчання окремих прийомів гри в баскетбол ми розробили технологічну схему (рис. 1), яка використовувалася для формування мікротехнологій навчання прийомів баскетболу і передбачала певні взаємопов'язані процедури [8].

- Забезпечення передумов ефективного навчання прийому:
 - належний руховий досвід, який є запорукою вивчення прийому;
 - необхідний рівень розвитку фізичних якостей, що гарантує успішне засвоєння технічного прийому баскетболу;
 - теоретичні знання, інформація про техніку виконання прийому, його різновиди, місце і доцільність використання у грі.
- Підбір ефективних форм навчання:
 - вивчення прийому на уроці;

- вивчення у процесі різноманітних самостійних занять відповідно до технології самостійної роботи.
- Визначення технологічних кроків навчання:
 - конкретних завдань з вивчення прийому, що передбачає забезпечення всіх сторін підготовки (фізичної, теоретичної, технічної, тактичної та ігрової);
 - передбачення можливих помилок під час вивчення прийому та шляхів їх профілактики й усунення;
 - засобів для вирішення кожного завдання та профілактики виникнення помилок, враховуючи позитивне перенесення навичок;
 - методів та методичних прийомів навчання і тренування;
 - дозування навантажень;
 - організації навчання;
 - взаємозв'язку прийому з іншими прийомами та навчальним матеріалом інших розділів шкільної програми;
 - визначення кількості уроків та їх розташування протягом навчального року;
 - засобів контролю і самоконтролю.

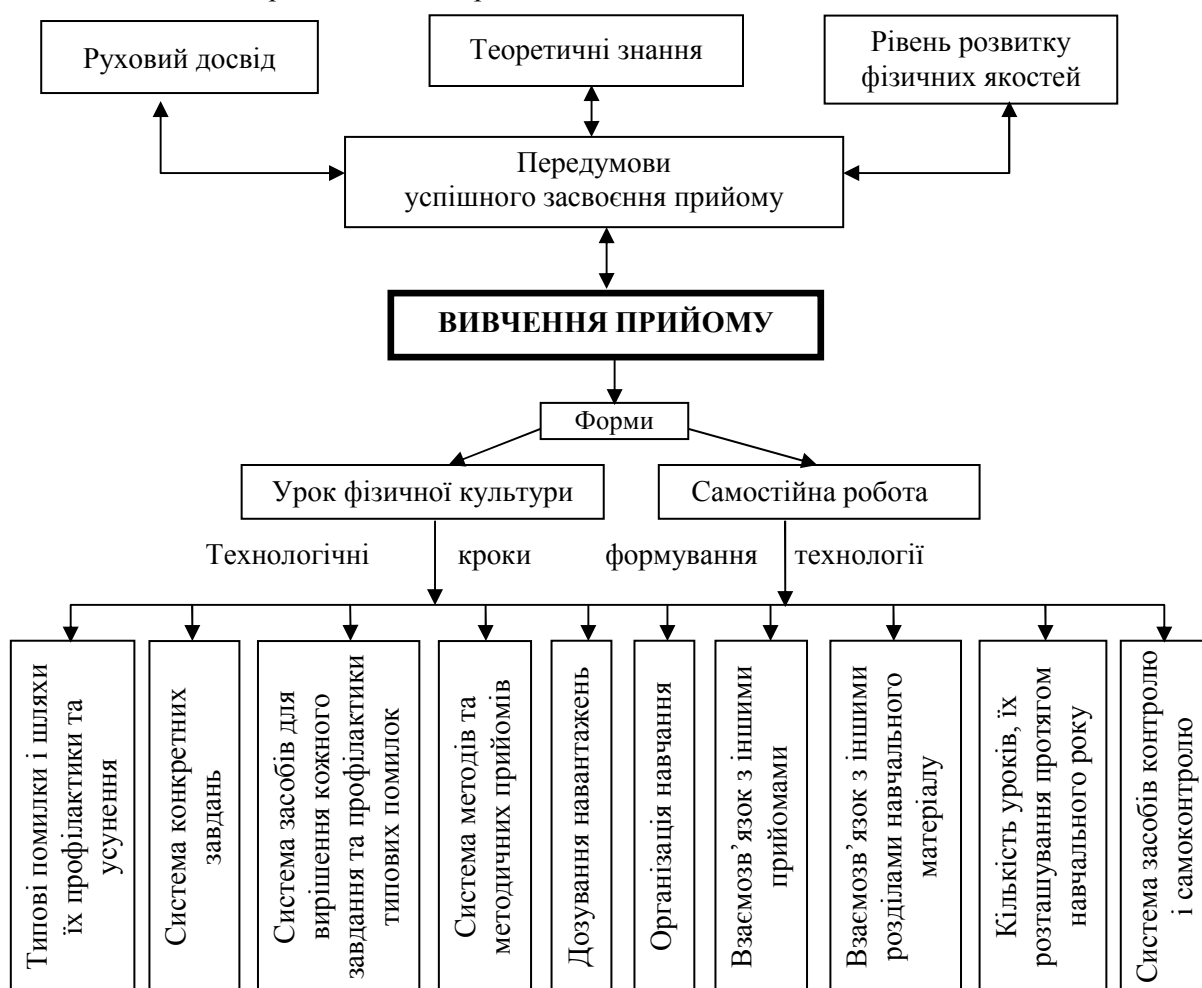

Рис. 1. Технологічна схема навчання прийомів гри в баскетбол учнів ЗОШ

Ця технологічна схема може використовуватися також під час вивчення інших спортивних ігор, навчального матеріалу з легкої атлетики, гімнастики, туризму тощо. Вона придатна для розробки технології навчання рухових дій дітей різного віку і статі.

Технологічна схема мікротехнологій самостійної роботи під час вивчення прийомів гри в баскетбол, яку ми розробили, складається із чотирьох взаємопов'язаних підсистем.

1. Передумови ефективної організації самостійної роботи:

- налаштованість і готовність учителя організувати і забезпечувати самостійну роботу учнів;
- націленість педагогічного колективу забезпечувати міжпредметні зв'язки;
- взаємодія з батьками у процесі організації самостійної роботи;
- психологічна готовність учнів та їхня переконаність і налаштованість на самостійну роботу;
- цілеспрямоване формування у школярів здатності до самопізнання, саморозвитку та підвищення ресурсів свого здоров'я засобами фізичної культури;
- врахування потреб та інтересів учнів під час формування змісту самостійної роботи на основі особистісно-діяльнісного підходу;
- посиленість завдань та поступовість у підвищенні навантажень;
- матеріально-технічне та санітарно-гігієнічне забезпечення самостійної роботи.

2. Підсистема засобів передбачає чотири групи вправ: засоби обов'язкового виконання з правом вибору варіантів; засоби за вибором; додаткові засоби; засоби на канікулярний час.

Усі перелічені групи засобів містять: а) вправи для розвитку фізичних якостей; б) вправи для засвоєння техніки рухів; в) матеріал, що забезпечує теоретичну підготовку; г) координаційні вправи; д) виготовлення інвентаря та обладнання.

3. Підсистема засобів контролю передбачає: а) оцінювання теоретичних знань; б) контроль виконання технічних прийомів за допомогою тестів оцінювання техніки виконання прийомів, їхньої швидкості та влучності; в) оцінювання якості виконання координаційних вправ шляхом відтворення нових рухових дій без підготовки та з попередньою підготовкою, а також через здатність формувати нові рухові дії; г) контроль розвитку фізичних якостей за допомогою тестування; д) оцінювання якості та практичної значимості виготовленого інвентаря й обладнання.

4. Форми самостійної роботи можуть бути індивідуальними і груповими.

Технологічна схема самостійної роботи придатна для розробки технології самостійної роботи під час вивчення та вдосконалення різноманітних рухових дій дітей різного віку і статі.

Технологічна схема мезотехнології ігрової підготовки містить:

1. Передумови ефективності ігрової підготовки: необхідний рівень розвитку фізичних якостей; знання з правил ігор, техніки безпеки, техніки виконання прийомів; володіння прийомами гри в баскетбол; відповідне матеріально-технічне забезпечення.

2. Підготовчі ігри, об'єднані у три групи: ігри, що сприяють засвоєнню командних взаємодій; ігри, що формують "школу рухів з м'ячем"; ігри з використанням прийомів (на техніку, на швидкість і на результативність).

3. Навчальні ігри за спрощеними правилами (зменшена кількість гравців, розміри майданчика; з недотриманням деяких правил).

4. Ігри з ускладненими правилами шляхом обмеження кількості прийомів, які можна використовувати під час ігор; обов'язковим виконанням визначених прийомів; обмеженням функцій або виконанням додаткових функцій окремими гравцями.

Сукупність мікротехнологій навчання прийомів гри в баскетбол становить мезотехнологію технічної підготовки, а поєднання останньої з мезотехнологіями теоретичної, фізичної, тактичної та ігрової підготовки — цілісну макротехнологію навчання гри в баскетбол (рис. 2).

Реалізація експериментальної технології вимагала розробки системи тестів та критеріїв оцінювання рівня володіння прийомами гри та грою в баскетбол учнів за 12-бальною шкалою, оскільки вони відсутні у навчальній програмі. Для розробки шкали оцінювання швидкості виконання учнями прийомів ми модифікували 5-бальну шкалу у 12-бальну і на цій основі визначили критерії оцінювання. Згідно з цими критеріями оцінювали швидкість виконання ловіння і передачі м'яча двома руками від грудей та однією від плеча (час, затрачений учнем на виконання 20 точних передач у стінку), швидкість ведення (24 м з обведенням перешкод та 36 м з поворотом) й швидкість переміщень (20×5 м зі зміною напрямку), влучність кидків з близької відстані (кількість влучень із 15 спроб) та з подвійного кроку (кількість влучень із 7 спроб). При цьому враховували техніку володіння прийомами.

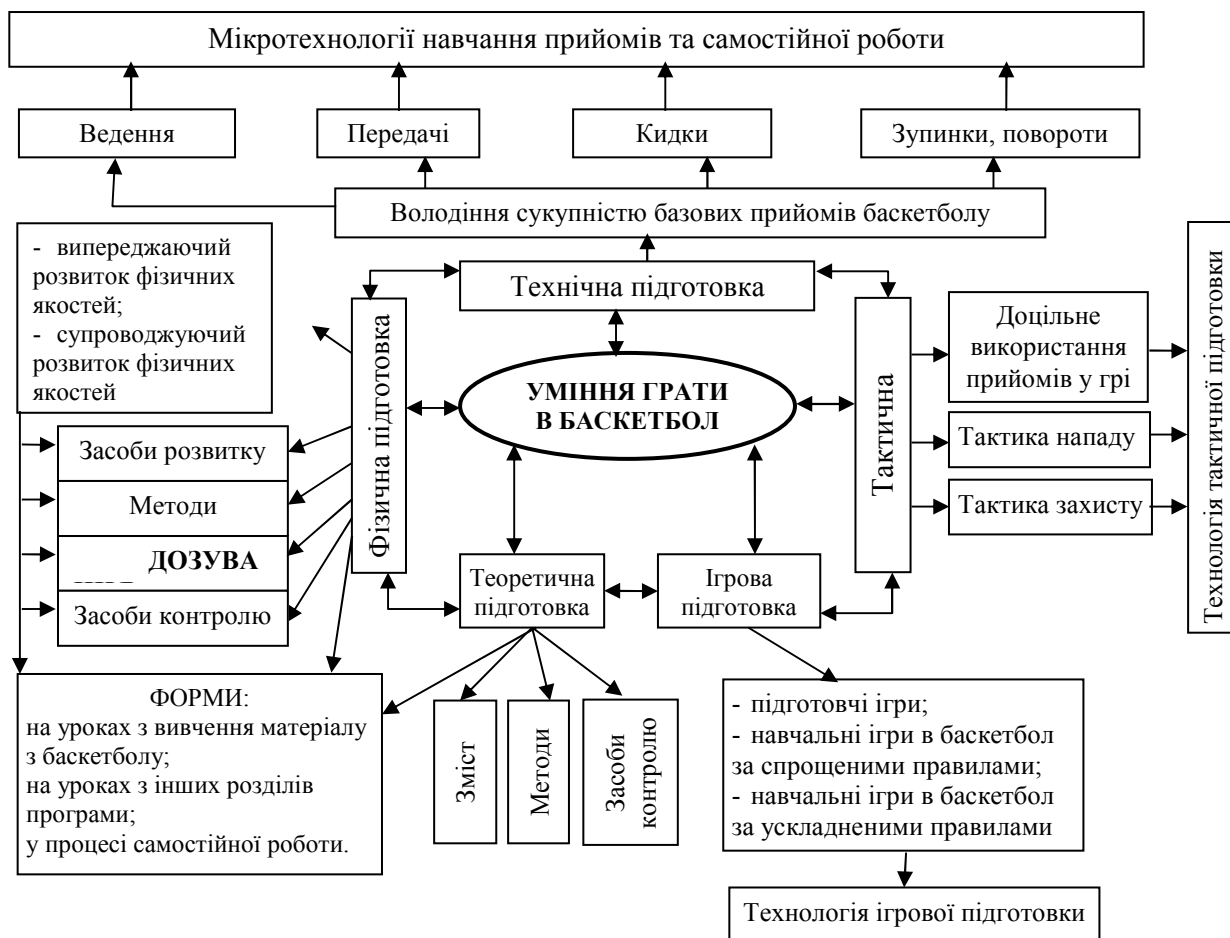

Рис. 2. Схематичне зображення технології навчання гри в баскетбол учнів ЗОШ

Успішно реалізувати технологію навчання учнів гри в баскетбол дозволяли відповідні педагогічні умови, які забезпечували позитивне мотиваційне налаштування учнів на засвоєння навчального матеріалу, усвідомлення ними потреби та необхідності у самовдосконаленні шляхом широкого використання ігрового й змагального методів; гуманізацію навчально-виховного процесу; єдність усіх сторін (теоретичної, фізичної, технічної, тактичної та ігрової) підготовки під час вивчення навчального матеріалу з баскетболу; взаємозв'язок навчального матеріалу з баскетболу з іншими розділами шкільної програми; організацію системного контролю й самоконтролю процесу та результатів навчальної діяльності.

Для перевірки ефективності технології були сформовані контрольний і експериментальний класи, які за рівнем фізичної підготовленості до початку формуального експерименту практично не відрізнялися. У контрольному класі були 28 учнів, в експериментальному — 27. Заняття в експериментальному і контрольному класах мали спільні та відмінні ознаки. Спільні ознаки: в обох класах заняття проводили згідно з чинною програмою, за винятком розділу спортивних ігор. Відмінні ознаки: учні контрольного класу вивчали матеріал з баскетболу з 2-го класу, а учні експериментального класу не вивчали матеріал з баскетболу в попередніх класах; години, відведені на спортивні ігри в контрольному класі, присвячувалися вивченню матеріалу з баскетболу та волейболу, передбаченого програмою для 6-го класу, а в експериментальному класі в цей час вивчали лише матеріал з баскетболу, передбачений експериментальною технологією.

Результати випробувань учнів на володіння прийомами гри в баскетбол після експерименту показали, що учні експериментального класу краще оволоділи прийомами гри в баскетбол, ніж однолітки з контрольного (рис. 3; табл. 1). У 50% тестів хлопці

Рис. 4. Оцінка вміння грати в баскетбол учнів експериментального (♂=12; ♀=15) і контрольного (♂=14; ♀=14) класів за результатами спостереження.

Застосування експериментальної технології навчання гри в баскетбол позитивно вплинуло на рівень фізичної підготовленості шестикласників експериментального класу. Якщо між школярами контрольного та експериментального класів не спостерігалось статистично достовірних відмінностей у розвитку окремих фізичних якостей, то після експерименту хлопці експериментального класу показали кращі результати у розвитку спритності і витривалості ($P < 0,01$). Значно підвищилися показники швидкокісно-силових якостей школярів експериментального класу порівняно з показниками, отриманими до експерименту ($P < 0,05$), що не спостерігалось в учнів контрольного класу ($p > 0,05$).

Експериментальна технологія практично не позначилася на соматичному здоров'ї учасників дослідження. Водночас діти, які навчалися за експериментальною технологією, випередили однолітків з контрольного класу за результатами випробувань з визначення стійкості і концентрації уваги, зорової пам'яті, розподілу уваги та сприйняття часу ($P < 0,05$). Запропонована технологія навчання гри в баскетбол сприяла поліпшенню поля зору кольорової і силуетної чутливості ока шестикласників експериментального класу.

Опитування учнів експериментального класу виявило їхню здатність критично і компетентно оцінити власні досягнення в засвоєнні навчального матеріалу з баскетболу та здатність навчити баскетболу інших дітей. Учні контрольного класу такої здатності не проявили, що теж свідчить про ефективність експериментальної технології.

Таким чином, саме для учнів 6-го класу була розроблена експериментальна технологія навчання гри в баскетбол, яка передбачає засвоєння комплексу рухів та рухових дій, що становлять цілісну рухову діяльність — гру в баскетбол, а тому отримала назву макротехнології. Вона містить мезотехнології технічної, тактичної, ігрової підготовки, а також мікротехнології навчання прийомів гри в баскетбол та самостійної роботи з їх опанування.

Технологічні схеми, розроблені для кожного рівня цієї технології, можуть використовуватися і для вивчення інших спортивних ігор та навчального матеріалу з легкої атлетики, гімнастики, туризму. Вони можуть застосовуватися в розробці технологій вивчення та вдосконалення рухових дій дітей різного віку і статі. Навчаючи окремих нескладних фізичних вправ, можна обмежитися мікротехнологією. Вправи, що складаються з певної сукупності складних рухів та рухових дій, передбачатимуть формування усіх рівнів технологій (мікро-, мезо- та макро-).

Застосування експериментальної технології навчання гри в баскетбол позитивно вплинуло на рівень володіння учнями експериментального класу прийомами гри в баскетбол і грою загалом, сприяло покращенню рівня їх фізичної підготовленості, стану здоров'я, показників пізнавальних процесів та поля зору. Крім того, опитування учнів цього класу виявило їхню здатність критично і компетентно оцінити власні досягнення в засвоєнні навчального матеріалу з баскетболу, здатність навчити інших дітей грати в баскетбол, що

свідчить про ефективність експериментальної технології концентрованого навчання школярів гри в баскетбол.

Наше дослідження не розкриває всіх аспектів означеної проблеми, оскільки залишається невирішеним питання щодо формування змісту навчального матеріалу та вивчення спортивних ігор у наступних класах, що є кроком подальшої роботи у визначені пошуку шляхів оптимізації фізичного виховання учнів загальноосвітньої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адашкявичене Э. И. Физическая подготовка детей 5–6 лет к занятиям в школе. — М.: Просвещение, 1980. — 142 с.
2. Бабушкин В. З. Специализация в спортивных играх. — К.: Здоровье, 1991. — 164 с.
3. Баскетбол: Учебник для ин-тов физической культуры / Под ред. Ю. М. Портнова. — Изд. 3-е, пераб. — М.: Физкультура и спорт, 1988. — 288 с.
4. Бейба Л. Баскетбол в дитячих садочках та початкових класах школи. — Дрогобич: КОЛО, 2003. — 22 с.
5. Детская спортивная медицина. Руководство для врачей / Под ред. С. Б. Тихвинского, С. В. Хрущева. — 2-е изд., пераб. и доп. — М.: Медицина. — 1991. — 560 с.
6. Колоскова Н. А. Застосування елементів баскетболу в системі фізичного виховання дітей 5–6 років // Матеріали Всеукр. наук. Конференції, присвяченої процесу фізичного виховання в системі освіти. — Київ–Тернопіль. — 1997. — С. 44–45.
7. Корягин В. М. Структура и содержание современной тренировки баскетболистов: Дисс... в виде научн. доклада д-ра пед. наук: 13.00.04. — М., 1994. — 102 с.
8. Максимів Г. Технологія навчання прийомів гри в баскетбол учнів загальноосвітньої школи // Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. — Львів, 2006. — Вип. 10.– Т. 1. — С. 150–155.
9. Мозола Р. С. та ін. Індивідуальне тренування баскетболістів: Метод. посібник для тренерів, вчителів загальноосвітніх шкіл, спортсменів та студентів спец. навч. закладів. — Львів, 1993. — 90 с.
10. Настольная книга учителя физической культуры / Под ред. проф. Л. Б. Кофмана; авт.-сост. Г. И. Погадаев; предисл. В. В. Кузина, Н. Д. Никандрова. — М.: Физкультура и спорт, 1998. — 496 с.
11. Основы подготовки юных баскетболистов. Учеб. пособие под ред. Е. П. Волкова, Аль Хатиб Ахмада. — Харьков: ГИФК “Парус”, 2000. — 130 с.
12. Платонов В. Н., Сахновский К. П. Подготовка юного спортсмена. — К.: Рад. школа, 1988. — 288 с.
13. Поплавський Л. Ю. Баскетбол: Підручник для студентів та викладачів ВНЗФВіС та ф-ів фізичного виховання, фахівців у галузі спорту. — К.: Олімпійська література, 2004. — 448 с.
14. Сарапкин А.Л. Эффективность применения различных методических подходов в обучении техники баскетбола детей 8–11 лет на этапе начальной спортивной подготовки// Физическое воспитание студентов творческих специальностей. — 2003. — № 7. — С. 48–53.
15. Сотник О. Особливості добору юних баскетболістів // Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць з галузі фізичної культури і спорту. Вип. 7: У 3-ох томах. — Львів: НФВ “Українські технології”, 2003. — Т. 3. — С. 49–52.
16. Спортивные игры: техника, тактика обучения: Учебник для студентов высших пед. учебных заведений /Ю. Д. Железняк, Ю. М. Портнов, В. П. Савин, А. В. Лексаков/ Под ред. Ю. Д. Железняк, Ю. М. Портнова. — М.: Академия, 2001. — 520 с.
17. Чуча Ю. И. Отбор и подготовка баскетболистов: Учебно-методическое пособие для студентов, преподавателей, тренеров. — Харьков: ХХПИ, 1996. — 204 с.